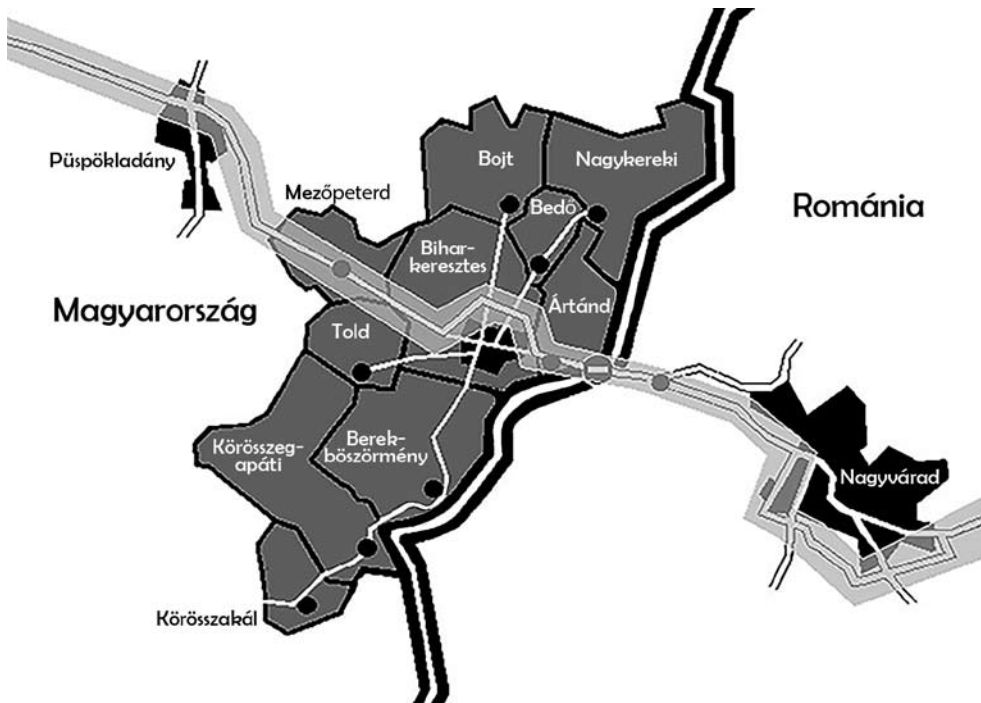

HATÁRON ÁTÍVELŐ TÉRSÉGI SZINTŰ TÁRSADALMI REZILIENCIA

A reziliencia fogalma közel ötven éve a természettudományokban jelent meg, ahol a különböző anyagok, organizmusok váratlan környezeti hatásokkal, krízisekkel, helyzetekkel szembeni ellenálló képességére és regenerálódására alkalmazzák a kifejezést. (SZÉKELY, 2015) A reziliencia alapú gondolkodás újfajta megközelítéseket eredményez, ezért az eltelt öt évtizedben számos tudomány beillesztette az értelmezési horizontjába, és a kutatók meglehetősen eltérő problémákra és eltérő módokon alkalmazták. (CHANDLER, 2013) Az ökológiában a sokszerű külső hatásokkal szembeni rugalmas alkalmazkodás képességét és a sérülékenység ellentétét jelenti a reziliencia (HOLLING, 1973). A társadalomkutatásban a reziliencia fogalmát többnyire hosszabb távú folyamatok kapcsán használják, és individuumokra valamint csoportokra is egyaránt alkalmazzák (BONANNO, 2004; WERNER, 1989). A 2008-as gazdasági világválság a gazdasági rendszerek sérülékenységére figyelmeztetett (ANGER, 2000), a rezilienciát ettől kezdve városok és régiók gazdasági válságokkal szembeni ellenálló és megújuló képességének leírására is használják (FEJÉRDY – Z. KARVALICS, 2015; LANG, 2012; SIMMIE, 2014; TÓTH, 2012 – idézi PIRISI, 2019). Minden diszciplínának megvannak a saját prioritásai, elméletei, módszertana és terminológiái, így a megszülető publikációk többnyire nem mutatnak túl a reziliencia értelmezésének saját kontextusán. Miközben egyre több területen használják, a fogalom tartalma eltávolodott az eredeti jelentésétől, számos párhuzamos értelmezés és ebből következőleg fogalmi bizonytalanság jellemzi. Mára sokféle reziliencia fogalom van használatban, ezért óhatatlanul szükségessé vált, hogy az egyes szerzők a saját reziliencia-definícióikat konceptualizálják, és így a meghatározások száma folyamatosan és egyre átláthatatlanabban növekszik. A különböző reziliencia fogalmak közös jellemzője, hogy leggyakrabban olyan behatást, változást jelölnek, amelyet az érintett entitás képes kiheverni, önmagát regenerálni, esetleg a változást saját hasznára fordítani (SZÉKELY, 2015, 10.) A többféle olvasat eredményeképpen számos tipizálás, valamint kettes, hármas felosztások láttak napvilágot. Itt most csak Martin – Sunley szerzőpáros Crafford Stanley Hollingtól eredeztethető típusalkotását hozom példának, amely megmutatja azt a három formát, amelyet talán a leggyakrabban tekint a szakirodalom rezilienciának:

- egy rendszer stabil állapotba való visszatérésének képességét („visszapattanását”) jelenti.
- egy rendszer állapotváltozás nélkül „elnyeli” a megváltozására irányuló külső hatásokat.
- egy rendszer a külső körülményekhez változás révén adaptálódik. (MARTIN – SUNLEY, 2015)

Egy adott entitásra nézve a reziliencia hatását többnyire pozitív tartalmúnak tekinti számos kutató. Székely Iván 2015-os tanulmányában ezzel szemben arra figyelmeztet, hogy a reziliencia akár egyének és közösségek kárára is lehet. Leginkább a kritikai megközelítések hívják fel a figyelmet arra, hogy a fennálló helyzet megőrzése vagy visszaállítása konzervatív konstrukció, és így a reziliencia fogalmával voltaképpen a neoliberais politikai ideológiája konstruálódik újra, szalonképesebb formában (SWANSTROM, 2008; STRANGE, 1996; MACKINNON – DERICKSON, 2012). Az állami szerepvállalásból kihátráló neoliberális állam a közösségek rezilienciáját igyekszik kihasználni úgy, hogy a társadalmi kirekesztés különböző formáit egyéni problémának, a megküzdőképesség hiányának igyekszik beállítani (JOSEPH, 2015; PATAKFALVI-CZIRJÁK – PAPP Z. – NEUMANN, 2018). A reziliencia akkor kerül szóba, ha a hatalom gyakorlói át akarják háritani a felelőséget a társadalom tagjaira. Például ha a központi szervek nem tudják ellátni feladataikat, vagy ha legitimálni akarnak valamilyen illegitim beavatkozást a közösségek életébe (NEOCLEOUST, 2013). A társadalomtudományi alkalmazás kapcsán azonban felmerül a kérdés, hogy kapcsolódhat-e a reziliencia fogalmához értékítélet? Neil W. Adger (ADGER, 2000) szerint a reziliencia nem normatív, hanem elemzésre használt fogalom. Mint jelenség pedig alapvetően és eredendően értéksemleges, a külső szemlélő perspektívája és érdekei határozzák meg a pozitív vagy negatív megítélését.

1. ábra Ártándi határátkelőhelyhez kapcsolódó forgalmi folyosó által érintett települések.

Forrás: a szerző saját szerkesztése

A fogalmi meghatározást nehezíti, hogy a reziliencia meglehetősen összetett jelenség, mérésére vonatkozóan nincs tudományos konszenzus. A reziliencia kutatások operacionalizálására kvalitatív vizsgálatok kínálóznak eredményesebbnek. A társadalmi reziliencia vizsgálatára, a döntően kvalitatív módszertannal rendelkező esettanulmány mint módszer látszik különösen alkalmasnak (LENDVAY, 2016).

Írásomban először áttekintem a térségi szintű társadalmi reziliencia fogalmának társadalomtudományi alkalmazását övező dilemmákat, aztán az ártándi határátkelőhöz kapcsolódó forgalmi folyosó mentén¹ található – 2008 óta vizsgált kutatási területem – térségi folyamatokon keresztül tekintem át a határon átívelő térségi szintű társadalmi reziliencia néhány jellemzőjét. (1. ábra)

1. A térségi szintű társadalmi reziliencia kérdéskörei

Ha a társadalmi rezilienciát térségi szinten igyekszünk értelmezni, az elsők között felmerülő kérdés, hogy társadalmi vagy földrajzi értelemben érdemes-e a térségi rezilienciáról beszélnünk, azaz a térségi pozíció, vagy a helyi társadalom működése a meghatározó? Az is kérdés, hogy egy térség életében hogyan válasszuk ki azt az időintervallumot, amely vizsgálatunk tárgyát képezi. Szinte bizonyos, hogy a vizsgálódó kutató nem indulhat ki a jelen társadalmi folyamataiból, hanem történelmi léptékű, holisztikus képet kell feltárnia a térségi szintű változások megértéséhez. Egyáltalán nem mindegy, hogy egy reziliens folyamatot mikor tekintünk befejezettnek, és ha későbbi időpontot veszünk alapul, lehetséges, hogy teljesen más következtetésre jutunk. Mára a rezilienciára a komplex (térbeli) rendszerek egyik sajátosságaként is tekinthetünk – de vajon meddig szélesíthető a vizsgálat köre? Valóban beszélhetünk-e több települést általánosan érintő társadalmi rezilienciáról, miközben az alkalmazkodás sohasem egy egész térség átfogó sajátossága? Beszélhetünk-e egyáltalán általánosságban egy térség társadalmi rezilienciájáról, amikor jól láthatóan térben és időben hullámzó az alkalmazkodás hatékonysága és a működőképesség paraméterei, valamint a településenként különböző társadalmi, gazdasági, politikai viszonyok eltérő alkalmazkodási stratégiákat hívhatnak életre. Kérdés lehet az is, hogy egy település vagy térség sikerei, kudarcai mögött valóban valamiféle közösségi magatartás, vagy inkább egyéni szintű alkalmazkodás speciális formái vannak? Ha elfogadjuk azt, hogy egy lokális társadalom nem tud egységesen fellépni érdekei képviselőjében, akkor vizsgálat tárgyát képezheti, mely csoportokra jellemző a reziliens cselekvés? Az is megfontolandó, hogy települési szinteken a döntéshozatali pozícióban lévő politikai-társadalmi elit alkalmazkodási stratégiái hogyan hatnak az ott élők mindennapjaira?

A reziliens folyamat kiindulópontja az egyensúlyból való kibillenés, de ahhoz, hogy tudjuk, mikor volt egyensúlyban egy adott struktúra, meg kellene határoznunk, hogy mit értünk egyensúly alatt, és tudnunk kellene hogyan, milyen formában billent fel

¹ Ártándi határátkelőhelyéhez kapcsolódó forgalmi folyosó által érintett települések a következők: Ártánd, Bedő, Nagykereki, Bojt, Mezőpeterd, Biharkeresztes, Told, Berekböszörmény, Körösszegapáti, Körösszakál. A tanulmány jellegéből adódóan egyes települések vonatkozó viszonyait nem részletezem, csak Biharkeresztesre, a térség egyetlen városára térek ki bővebben.

az egyensúlyi állapot? Ha csak a 20–21. század magyarországi viszonyait szemléljük, akkor is többféle alternatív ciklust vehetünk alapul, attól függően, hogy társadalmi, gazdasági vagy politikai vonatkozásokra fókuszálunk. Nézzünk néhány példát:

- Ha a két világháború közötti, a feudális viszonyokat konzerváló struktúrát tekintenénk valamiféle idilli alapállapotnak, akkor gondolhatjuk úgy, hogy napjainkban a lokális hierarchia újraalakulásával lépések történnek a korábbi „rend” helyreállítására.
- Ha abból indulunk ki, hogy a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek árnyékában a háztájizás jelentett létbiztonságot, akkor tekinthetjük a 1970–1980-as éveket egyfajta egyensúlyi állapotnak, amelyet az 1989-es rendszerváltás és az azt követő újraelosztás – valamint a kapitalizálódás –zökkentett ki.
- Ha az 1989-es rendszerváltozás után demokratizálódó, önállósodó vidéki településekre úgy tekintünk, mint egyensúlyi állapotra törekvő szerveződésekre, az utóbbi évtizedben lezajló változások a demokratikus viszonyok látens felszámolódását mutatják, amely lassan vezet el az egyensúly felborulásához.

Ezek a példák talán rávilágítanak az egyensúly kérdésének szubjektív voltára. Ahány szerző, annyiféleképpen interpretálhatja az egyensúly fogalmát és annak elvesztését. Magyarországon a 20. század folyamán a történelmi-társadalmi folyamatok révén számos térség és település kényszerült az új helyzetekhez való idomulásra. A trianoni határmegvonást követően a határ mindkét oldalán végbementek az alkalmazkodás különböző formái. A második világháború után pedig a gazdaság szocialista átszervezése és az iparosítás során emelkedett fel, vagy szorult háttérbe több magyarországi település és régió. Talán a rendszerváltást követő demokratizálódás teremtett egy időre szabadabb és nyitottabb, de nem feltétlenül kedvezőbb lehetőségeket, ami a központi szabályozás visszaszorulásával települési szinteken is kirajzolta, hogy hol vannak az egyes térségekben a piacgazdasághoz jobban alkalmazkodó formációk.

Szintén fontos kérdés, hogy a települési szintű reziliencia kapcsán beszélhetünk-e ösztársadalmi értelemben egyensúlyi állapotról? Voltaképpen nem tudunk olyan történelmi korszakot találni, amely minden lokális társadalmi csoport számára kedvező lett volna. Persze az egyensúlyi állapot társadalmi értelemben nem jelenti feltétlenül az adott társadalom minden tagjának jólétét vagy kedvező pozícióját. Sokkal inkább arról beszélhetünk, hogy az adott társadalom tagjai elfogadják a helyzetüket és a saját eszközeikkel alkalmazkodnak hozzá. Ha a 20. századi magyar falusi lokális társadalmakat nézzük (és a későbbi elemzés szempontjából elegendő ekkora időintervallumot alapul vennünk), nem találunk ösztársadalmi értelemben vett egyensúlyi állapotot. Már legalább egy évszázada megkezdődött a lokális közösségek felszámolódása, amikor az ipari termelés elkezdte elszívni a falusi lakosságot a kistelepülésekről, és a szocializmusban alkalmazott agrárrelló csak tovább fokozta a leépülést. Ma sem beszélhetünk egyensúlyról a vidéki települések jelentős részében, és ez megmutatkozik napjainkig az elvándorlásban az előregedésben, vagy a munkalehetőségek hiányában.

Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy vannak olyan alapvető reziliencia meghatározások, amelyek használhatatlanok a társadalmi folyamatok vizsgálata során.

A reziliencia fogalmának lokális szintű bevezetésével úgy értelmezhetjük a lokális közösségek széthullását, a falvak elöregedését, illetve a települések belső társadalmi kohéziójának felbomlását, mint a reziliencia hiányát. Ennek kapcsán felmerül a kérdés, hogy egy rendszer, amely különböző okok miatt kizökken – az előbbieken már megkérdőjelezett – egyensúlyi állapotából, vissza tud-e térni oda? A reziliencia egyik, – talán a legismertebb – meghatározása szerint egy rendszer kimozdítva az egyensúlyi állapotából, képes visszatérni a zavaró behatás elmúltával a stabil egyensúlyi állapotába („visszapattanás képessége”). Csakhogy a zavaró hatás gyakran olyan történelmi hatás, amely után nem lehet a korábbi helyzetbe visszatérni. A jelenségeket vizsgálva mondható, hogy egyetlen dolog állandó: a változás. Ugyanakkor kérdésként merülhet fel, hogy a reziliencia fogalmát alkalmazva hogyan érvényesül a folyamatos változás? Szemléltetésül: az 1989-es rendszerváltozás hiába deklarálta a vagyoni helyzet visszarendezését, voltaképpen nem tette lehetővé a reprivatizációt, csupán valamiféle kárpótlást. Látható volt, hogy akik onnan akarták folytatni – például a gazdálkodást kisüzemi szinten –, ahol a negyvenes évek végén abba kellett hagyniuk, nagyon gyorsan tönkrementek, és sokaknak nem csak az idő koruk szabott gátat a tevékenységük sikerének, hanem a megváltozott gazdasági körülmények is. Természetesen ezeknek a jelenségeknek a leírására szóba jöhet más reziliencia fogalom is, amely abból indul ki, hogy egy rendszer a külső körülményekhez változás révén adaptálódik. Ilyen tekintetben vajon reziliens folyamatnak tekinthető-e, hogy Magyarország 20. század eleji aránytalan birtokstruktúrája, ahol kevesek kezében összpontosult a földvagyon jelentős része, földosztások, kollektivizálások és privatizációk után – bár eltérő gépesítettségi szinten és más birtokosi körrel – a 21. század elején visszarendeződni látszik?

Végezetül lehet-e szó egyáltalán település, vagy térség szintű rezilienciáról, vagy inkább egyéni szintekről induló, de települési-térségi hatással bíró folyamat lenne a lokális társadalmi reziliencia lényege? Az egyes egyének vagy lokális csoportok társadalmi rezilienciája jelentheti-e egy egész település sikeres alkalmazkodását is egyben? Például a döntéshozatali pozícióban lévő lokális politikai, társadalmi, vagy gazdasági elit alkalmazkodási stratégiáit kivetíthetjük-e az egész lokális társadalomra? Amikor a megfelelő ideológiai kapcsolatrendszer és a központi hatalom elvárásainak szolgalelkű betartása, illetve betartatása lesz a boldogulás eszköze, valamint az európai uniós források ügyeskedő megcsapolása válik az alapvető érdemmé egyes politikai körökben, tekinthetjük-e ezt társadalmi szintű sikeres alkalmazkodási képességnek? Az elmúlt évtizedben a hatalmon lévő politikai kurzus elvárásai iránt lojális településvezetésnek köszönhetően megszerzett helyi előnyök vagy legalább a térségi hátrányok enyhítésére kapott támogatások jelentenek-e társadalmi rezilienciát, vagy csupán néhány nyereszkeskedő helyi vagy térségi szintű vezető gazdagodásának eszközei? Vagy éppen ellenkezőleg: lehet, hogy nincs értelme azt keresnünk, hogy mit tehetnek a közösségek vagy egyének olyan problémák megoldásáért, amelyek kialakulásáért nem felelősek, mert a lokális társadalmak életvilágát alapvetően makroszintű politikai, társadalmi, gazdasági folyamatok befolyásolják, és ezeket a hatásokat nem lehet érdemben mikro- vagy mezo-szinteken helyben kezelni (PRISI, 2019).

2. Reziliens folyamatok az ártándi határátkelőhöz kapcsolódó forgalmi folyosó mentén

Az alábbiakban a korábban felvetett kérdéseim egy részét igyekszem konkrét térségi és történelmi kontextusba helyezve, az ártándi határátkelőhöz kapcsolódó forgalmi folyosó térségéből származó néhány makro- és mikroszintű jelenség felvázolásával bemutatni és értelmezni.

1. kép Az ártándi határátkelőhöz vezető 47-es út részlete. Fénykép: Lovas Kiss Antal

2.1. Makroszintű folyamatok

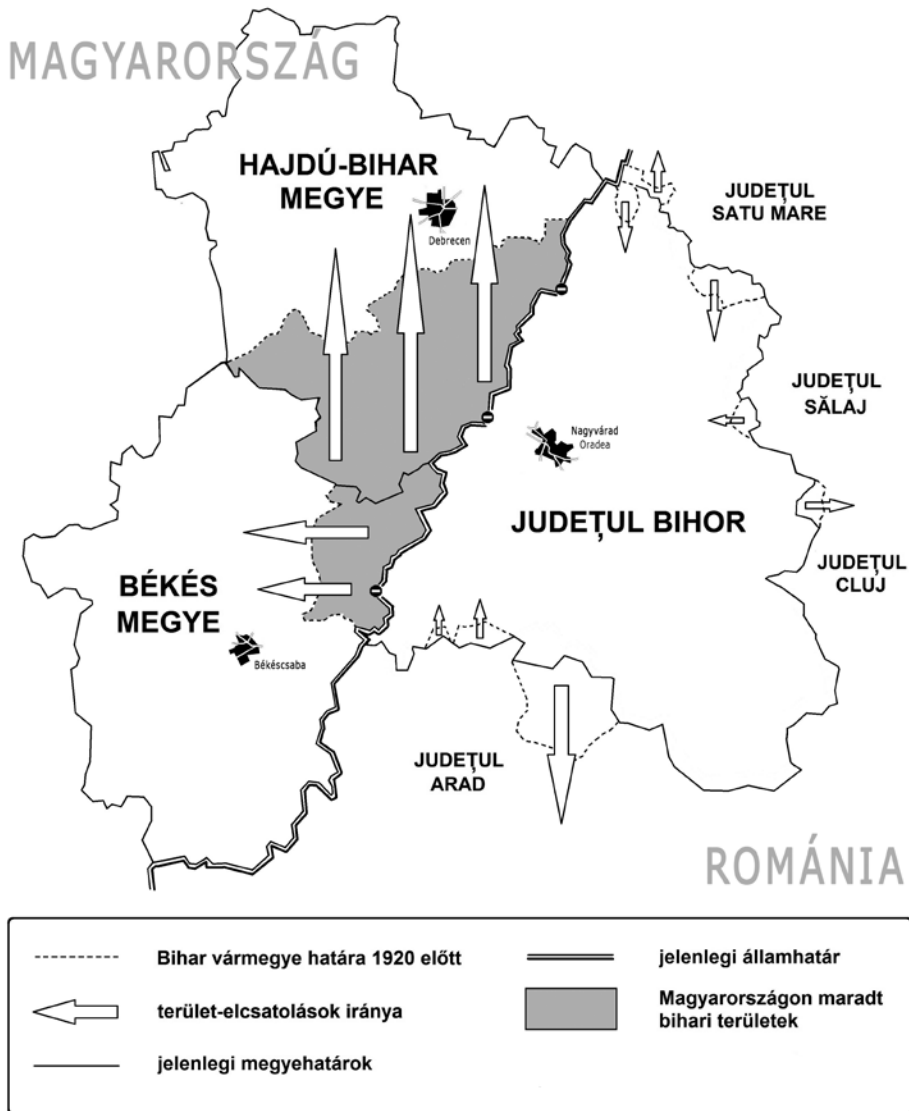
Ha az ökológiai megközelítések nyomán olyan sokkhelyzetet keresünk a bihari térségben, amely kiváltója lehet a reziliens reakciónak, erre talán a legalkalmasabbnak az 1920-as trianoni határmegvonás következtében kialakult helyzet kínálkozik, amely jelentősen megváltoztatta Magyarország térszerkezeti viszonyait, így többek között Bihar vármegyét is kettévágta az új országhatár. A két megyecsonk a 20. század folyamán különböző fejlődési pályát járt be. A romániai Bihar megye életképes közigazgatási egység maradt, megőrizve Nagyváradot, a térség szervezőközpontját, ezzel szemben Bihar magyarországi területén egyetlen város sem létezett. Érdemes tehát áttekinteni a két eltérő pozíciójú megyecsonk térségi helyzetének alakulását a határ két oldalán.

Amikor Nagyvárad Romániához került, megtorpant az az 1890-es évek óta tartó fejlődési folyamat, amely révén Magyarország negyedik legfejlettebb városává vált. Képülőben lévő regionálisközpont-jellege a trianoni határmegvonás után megyeszékhelyi szintűvé esett vissza. Nagyvárad térségi és településszerkezeti hátrányai 1945 és 1989 között a román kommunista közigazgatás alatt tovább fokozódtak, amikor a másodrangú városok közé sorolták. Az 1990-es években a romániai rendszerváltozás után, a posztiszocialista időszakban Nagyváradon megváltozott gazdasági, társadalmi viszonyok miatt visszaesett a foglalkoztatás (SZŰCS, 2003). Románia Európai Unióhoz történő csatlakozása állította meg a város gazdasági leépülését. A betelepülő működő tőke és a beruházó nemzetközi nagyvállalatok megjelenésének következtében az ezredforduló után folyamatosan élénkült a város gazdasági élete. Ha reziliens folyamatként értékeljük, akkor nem visszarendeződésként, hanem az új helyzethez történő alkalmazkodásként tekinthetjük ezt a formát.

Bihar vármegye 1920 után Magyarországon maradt része térségi, gazdasági és társadalmi perifériára került, szervezőközpontok hiányában a magyarországi csonka Bihar vármegye belső kohéziója csökkent. Nem számított önálló közigazgatási egységnek, mert a területi revízióban bízó korabeli kormányzat a megyecsonk életben tartása mellett döntött. Csak a második világháború után került sor Nagyvárad – mint térszervező központ – szerepének pótlására. A megmaradt bihari területet Hajdú és Békés megye között osztották fel, de mindkét megyében a megyeszékhelytől távoli periférikus helyzetet töltötték be a megyecsonkok. (2. ábra)

Mindez tovább rontotta a trianoni határmegvonással kialakult periférikus helyzetüket, hiszen nemcsak az ország, hanem a befogadó megyék esetében is a peremre kerültek. A magyarországi Bihar a periféria perifériájává vált (BARANYI, 1999). A posztiszocialista időszakban megváltozott gazdasági-társadalmi viszonyok miatt nemcsak Nagyváradon volt gazdasági visszaesés, hanem a határ magyar oldalán fekvő települések is megsínylették a változásokat. Magyarország határ menti periférikus helyzetű településeinek az egyébként is tőkeszegény és labilis gazdasági viszonyok között fokozott leépülés volt tapasztalható (LOVAS KISS, 2018).

Az 1920-as szétválasztás sokkja után Bihar vármegye csonkjai hasonló, de mégis különböző utat jártak be. Attól függően, hogy milyen idődimenziót és a reziliencia melyik definícióját vesszük alapul, többféle értelmezés kínálkozik. Ha az eredeti állapot visz-

2. ábra A bihari megyecsonk szétosztása Hajdú és Békés megye között.
 Forrás: a szerző saját szerkesztése

szállításán az országhatár nélküliséget értjük, akkor nem beszélhetünk rezilienciáról. De ha beérjük a határ jelentőségének változásával, akkor rezilienciaként tekinthetünk a változási folyamatra. Magyarország 2004-es Európai Unió csatlakozását követően, amikor 2007-ben Románia is belépett az unióba új államközi viszonyrendszer jött létre a két ország között, amelynek egyik leglátványosabb eleme az államhatárok szerepének átértékelődése volt. A Romániát és Magyarországot csaknem egy évszázadig

elválasztó országhatár, mint fennálló geopolitikai térelem, újradefiniálódott. A földrajzi teret addig szigorú határőrizettel, az átjárás szabályozásával elkülönítő forma lényegesen szabadabbá lett. Mivel Románia csatlakozásakor még nem vált a schengeni övezet részévé, a határ nem szűnt meg, csupán egymegállásos határforgalom-ellenőrzési rendszerre egyszerűsödött. Ezt a folyamatot akkor tekinthetjük reziliensnek, ha a trianoni határmegvonástól a két ország Európai Unió csatlakozásáig tartó periódust értékeljük. Az 1920-as államhatárok eltűnéséről ugyan nem beszélhetünk, de a határ átjárhatóságának változása (mint azt a továbbiakban látni fogjuk) jelentős térségi változásokat indított el. Ugyanakkor, figyelembe kell vennünk, hogy az európai uniós tagállamok közötti szabad átjárás még nem valósult meg az ártándi határátkelőnél, ezért még nem tekinthetjük végbement reziliens folyamatnak az átalakulást, és ebben az értelemben a határmegvonással kezdődött reziliens periódusnak még nem vagyunk a végén.

Románia uniós csatlakozása után bevezetett egymegállásos határforgalom-ellenőrzési rendszer megkönnyítette a határátkelést, és ez jelentősen átalakítja a térség belső struktúráját a térségi kapcsolatokat és viszonyrendszereket. A trianoni határmegvonás előtt Nagyvárad a térség központja volt, és a korlátozó határ enyhülése lehetővé tette, hogy a vonzáskörzetéből kikerült magyarországi területekkel újra kapcsolatok épüljenek ki. Hangsúlyozottan ez az irány csak a térség korábbi egységét alapul véve a korlátozó határ kapcsán tekinthető visszarendeződésnek, mert valójában egy új forma kialakulásának lehetünk tanúi, ahol a térségi központ egy másik országból gyakorol hatást.

Ha a külső körülményekhez a változás révén történő adaptálódást tekintjük reziliens magatartásnak, akkor ez az állapot a határ mindkét oldalán kialakított határőrizeti térségek létrejöttében is megnyilvánulhat. A trianoni határmegvonással létrejött határok új szerepkörrel ruházták fel az addig Magyarország belső területének számító térséget. A határ mindkét oldalán meghatározó szerepűvé vált a határőrizet, és ez jelentős hatást gyakorolt a térség településeire, különösen az ártándi határátkelő magyar oldalán legközelebb fekvő városra, Biharkeresztesre. Miközben az itt élők mozgásteret keleti irányban korlátozottá vált, a megváltozott viszonyok új lehetőségeket is teremtettek. A határőrizet a Biharkeresztesre telepített határőrök ideiglenes vagy végleges odaköltöztetésével járt együtt, megváltoztatva ezzel Biharkeresztes és Ártánd lakossági összetételét és új munkalehetőségeket teremtve az itt élőknek. Trianon után a határőrizet ismét egy új, az egész 20. századra kiterjedő stabil és tartós térségi pozíciót eredményezett mindkét oldalon.

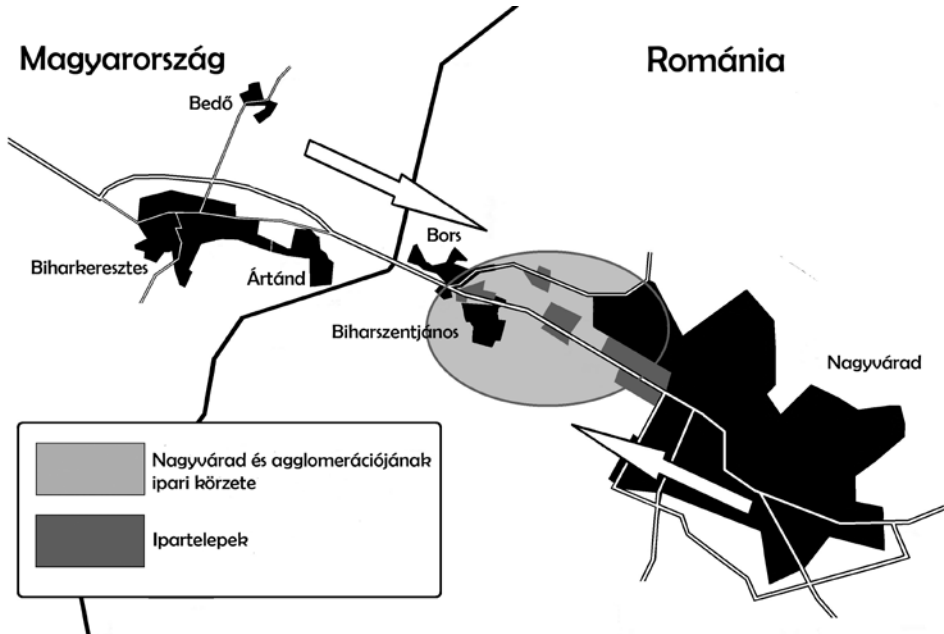
Az eddig felvázolt folyamatok, a trianoni határmegvonástól a rendszerváltozásig és az Európai Unióhoz történt csatlakozásig makroszintű folyamatok következtében létrejött változások, nemzetek közötti egyezmények és országos szintű szabályozások eredményei, amelyek bekövetkeztébe a helyiek sem egyéni, sem lokális közösségi szinteken érdemben nem tudtak beleszólni, ezért önmagukban nem tekinthetők térségi szintű reziliens folyamatoknak. Ugyanakkor a makroszintű folyamatokra mikro szinteken egyéni vagy csoportos válaszok születtek, amelyek szintén jelentősen befolyásolták a térségi folyamatokat. Tehát a lokális térségi, társadalmi változások voltaképpen a nemzetközi vagy országos döntések következményei, viszont az alkalmazkodás helyi szinteken, egyéni kiútkeresések és megoldási stratégiák mentén valósul meg.

2.2. A mikroszintű vagy egyéni reziliencia hatásai

Pirisi Gábor a rezilienciát társadalmi konstrukcióként határozza meg, amelyet szerinte térbeli alapon összekapcsolt közösségek hoznak létre (PIRISI, 2019). E kapcsolatok által hordozott készségek és tudás teszi lehetővé a folyton változó külső feltételrendszerhez való alkalmazkodást, valamint így őrizhető meg a közösség működőképessége és így csökkenthető a kiszolgáltatottság. Egy térség megújuló képességét egyaránt segíthetik vagy gátolhatják az egyéni reziliens törekvések.

Az 1989-es rendszerváltozás – előnyei mellett – a magyarországi Biharban is sokak számára hátrányokkal járt, mert a megváltozott politikai alakulat a helyi működő ipari és mezőgazdasági cégek felszámolását idézte elő, és ez rontotta a térségben élők lehetőségeit, csökkentette a megélhetési esélyeiket, növelte a bizonytalanságot. A felborult egyensúlyi állapot orvoslására sokféle alternatíva mentén kerestek egyéni utakat a helybeliek. Az ártándi határátkelőhöz kapcsolódó forgalmi folyosó magyar oldalán a munkalehetőségek beszűkülését kivédő egyéni reziliens megoldások sorában előkelő helyet foglalt el az ország más, munkalehetőségeket biztosító pontjára történő elköltözés. Ez az egyéni védekezési stratégia önmagában nem változtatta meg a bihari terület gazdasági és társadalmi hanyatlását, de mivel az ott élők közül az agilisabb, megoldási lehetőségeket keresők igyekezett elköltözni mégiscsak rontotta a térség kilátásait. Ha a nehéz helyzetekben születő egyéni megoldások beválnak, akkor sokan csatlakoznak, és ez már nagyobb méretekben akár térségi szinten is befolyásolhatja a folyamatokat. A belső migrációnak leginkább az szabott gátat, hogy az elköltözni vágyók fizetőképes kereslet hiányában nem tudták értékesíteni az ingatlanjaikat, vagy csak nagyon alacsony áron találtak volna rájuk vevőt, ami már nem tette lehetővé az ország más fejlettebb pontján a lakásvásárlást. Ugyanakkor egy másik költözéssel járó egyéni reziliens törekvés is kialakult a határ túloldalán. 2007-ben Románia Európai Unió csatlakozásával új államközi viszonyrendszer jött létre Magyarország és Románia között. A két országot csaknem egy évszázadig elválasztó országhatár mint fennálló geopolitikai térelem új jelentést kapott. A földrajzi teret addig szigorú határőrizettel, az átjárás szabályozásával elkülönítő forma lényegesen szabadabbá vált. Mint ahogy arról már korábban szó volt, Románia az uniós csatlakozáskor még nem vált a schengeni övezet részévé, a határ nem szűnt meg, csupán egymegállásos határforgalom-ellenőrzési rendszerre egyszerűsödött, de az uniós országok közötti viszony hosszú távon a határátkelés kontrollálásának teljes megszűnése irányába mutatott, és ez pozitívan befolyásolta a határon átnyúló kapcsolatok jellegét. A romániai oldalon több magánszemély gyorsan reagált a megváltozó helyzetben rejlő gazdasági előnyökre, és már a határ átjárhatóbbá válásának hírére lépéseket tett a magyarországi hátrányos helyzetű határmenti térségben, de nagyon jó infrastrukturális környezetben álló, olcsó ingatlanok megszerzésére, kikerülve ezzel a nagyvárad agglomeráció alacsony színvonalát és a magas lakásárakat. Az első vásárlók különösen jól jártak, mert nagyon olcsón jutottak ingatlanhoz, de a piac gyorsan alkalmazkodott a kereslethez és emelkedtek a házárak. Ez a folyamat, kiszabadította az elköltözni vágyókat a térségből, és valamelyest megoldást hozott a nagyvárad lakásínségre is. Biharkeresztes és a többi, az ártándi határátkelőhöz kapcsolódó forgalmi folyosó men-

tén fekvő település rendszerváltozás után elköltöző lakosainak helyére ismét innovatív és alkalmazkodóképes családok (vagy inkább személyek a családjukkal) települtek be Romániából, és ez javította a térség lakosságának reziliens aktivitását (bővebben LOVAS KISS, 2018). A beköltözők továbbra is a romániai munkahelyeiken dolgoztak, így számukra nem jelentett problémát a magyar térségben tapasztalható munkanélküliség. A Magyarországra költözők közül többen az országhatár és Nagyvárad között elterülő ipari övezetben dolgoznak. Számukra azért kedvezőbb a magyar oldalon lakni, mert ha a határon nincs valami okból fennakadás, könnyebben és gyorsabban eléri munkahelyüket, mintha Nagyváradon lagnának. (3. ábra)

3. ábra Nagyvárad ipari gyűrűjének elérhetősége a magyar oldalról.

Forrás: a szerző saját szerkesztése

Önmagában az áttelepülésük is tekinthető rezilienciának, hiszen a makro-folyamatokra azonnal reagálva jelképesen és fizikálisan is átlépték az őket korábban korlátozó határokat.

A két ország uniós csatlakozását követő lakosságmozgások eltértek a korábbi migrációs folyamatoktól, mert az átköltözők jelentős része nem egyszerűen lakóhelyet váltott, hanem folyamatos és intenzív mozgásban van azóta is a határ két oldala között. Ezzel egy új, rugalmas életforma alakult ki, amely nem annyira az adott egyén kulturális háttérétől vagy társadalmi identitásától függ, hanem inkább attól a módtól, ahogyan az életét irányítja. Így a határ átjárhatóságával létrejött egy olyan határátlépő magatartásmodell, amelynek fontos jellemzője az egyének szintjén szerveződő, államhatáron átívelő integráció. A két országot összekötő társadalmi hálózatokat azok a „transzmigránsok” mű-

ködtetik, akik megőrzik társadalmi, gazdasági és kulturális kapcsolataikat a származási országgal, miközben új kapcsolatrendszereket alakítanak ki a tartózkodási helyükön, így határon átívelő társadalmi hálózatokat építenek (SCHILLER, 1992).

A transzmigránsok a befogadó országban laknak, szomszédsági szinten kontaktust teremtenek a helyiekkel, esetleg lokális civil szerveződésekben vesznek részt, de a kibocsátó országban dolgoznak, iskoláztatják gyermekeiket és ápolják rokoni, baráti kapcsolataikat (GIELIS, 2009; STRÜVER, 2005). Az így kialakuló „transznacionális tér” elviekben egyenlő esélyt biztosít a különböző népcsoportok, kultúrák és életformák találkozásának, és így valamiféle „transznacionális életforma” létrejöttét segíti (JAGODIČ, 2010, 34–35.; NIEDERMÜLLER, 2005). A két ország között napi rendszerességgel ingázók plurilokális kapcsolatait mindkét oldalon egyidejű és tartós, ám eltérő intenzitású kötődések és kontaktusok jellemzik. Azonban esetünkben a magyar–román határ ártándi térségében nem beszélhetünk egyenlő esélyekről, sőt, az elmúlt évtizedben éppen az rajzolódott ki, hogy egy csoport több területen is előnyösebb helyzetben van, és az elsőbbségét az elmúlt néhány évben még fokozni is tudta. A kínálkozó új lehetőségeket leginkább a romániai magyar kisebbség két ország között ingázó tagjai tudták kihasználni, mert nyitottak voltak az új lehetőségekre, a határ mindkét oldalán használható nyelvtudással rendelkeztek, és mindkét oldalon lévő kultúrába volt betekintésük. Mikroszintű egyéni rezilienciájukat makroszintű folyamatok is segítették, amikor 2011-től az egyszerűsített honosítás révén magyar állampolgárságot szerezhettek, így mindkét ország teljes jogú polgárai lettek.

Az első határozott lépést a nagyváradi lakosság tette meg, a határ magyar oldalán sokáig nem volt jele az európai integráció teremtette új helyzet kihasználásának, mintha a magyarországi lakosság mentális térképén vak folt lett volna a keleti irány. Biharkeresztesen a 2010-es években még érzékelhető volt, hogy nem találták a megoldást a helyi döntéshozók, az üres ipari park feltöltésére például nem a szomszédos Romániában kerestek megoldást, hanem az ország belsejéből igyekeztek cégeket bevonítani. A határ átjárhatóságában sem láttak Biharkeresztesen lehetőséget, a rendszeres határközi tömegközlekedést sem a magyarországi, hanem a romániai oldalról szervezték meg. De voltak kivételek is, a határ mellett fekvő Bedőn termelt zöldséget néhányan a nagyváradi piacon igyekeztek értékesíteni. A magánemberek szintjén, a Romániába történő átköltözés, vagy munkamigráció az általam vizsgált ártándi határátkelőhöz kapcsolódó forgalmi folyosó mentén a 2000-es évek első két évtizedében nem volt jellemző, annak ellenére sem, hogy a határ román oldalán letelepült nyugati cégek szakmunkások iránti kereslete jelentős volt. Egy 2008-ban végzett kutatásom alkalmával a megkérdezett interjúalanyaim közül többen a magyar munkavállalók visszafogottságát az alacsonyabb romániai bérekkel és a hiányzó nyelvismerettel magyarázták. Szerintük sokszor nem a román, hanem a nemzetközi nyelvek, leginkább az angol ismeretének hiánya zárta ki a magyar munkavállalókat a román oldalon felkínált munkalehetőségekből (LOVAS KISS, 2011). Azonban az utóbbi években változni látszik a helyzet.² 2010–2020 között

² A munkaerő áramlását a 2010-es évekig a Romániából Magyarországra irányuló munkavállalás jellemezte. Valójában Romániából sokkal többen mentek az Európai Unióba vagy Kanadába dolgozni, mint Magyarországra, de a hazánkban munkát vállaló külföldiek legtöbben Romániából érkeztek. A munkamigráció jellemzően nem kistérségi szinteken zajlott, hanem inkább a nagyobb városokba és Budapestre irányult.

viszonylagos stagnálás mutatkozott a munkaerő határközi mozgásában, a nagyvárad i ipari gyűré kialakulásával egyre nagyobb munkaerőigény jelentkezett, de csak 2020 után gyengült meg annyira Magyarország gazdasága, hogy magyar munkaerő számára megérje állást vállalni a határ túoldalán. A többnyire alacsony képzettségű magyarországi munkavállalóknak azért éri meg napi szinten Romániába ingázni, mert a romániai cégeknél dolgozók többet keresnek, mintha egy magyarországi kistelepülésen kapnának közmunkát, és nincsenek kiszolgáltatva a helyi döntéshozóknak a munkalehetőségek megszerzéséért. A munkafeltételek és a végzett munka jellege jobb, mint a napszám. Vannak olyanok is, akiknek azért előnyös a romániai munkavállalás, mert banki tartozásuk van, és a külföldön szerzett jövedelmüket nem tudják elvonni a pénzbehajtó cégek. Mivel Romániában is nagy a munkaerőhiány, a nagyvárad i ipari parkban működő olasz és német vállalatok határmenti helyzetüket kihasználva, ingyenes utaztatást, jó munkafeltételeket, állandó munkalehetőséget kínálva igyekeznek Magyarországról is munkásokat toborozni. Lényegében ez egy új folyamat, mert Románia irányába történő viszonylag nagyszámú és legitim munkamigrációra korábban nem volt példa. Ugyanakkor ha térségi szinten vizsgáljuk ezt a folyamatot, akkor éppen ezzel áll helyre a periféria–centrum viszony, amelyben újra a központi Nagyvárad irányába történik a munkavállalók áramlása, és a térségi központ körüli települések válnak agglomerációs övezetként alvó településekké. Az ártándi határátkelőhöz kapcsolódó forgalmi folyosó magyar oldalán a fogyasztás is tükrözi a változást. A szocializmusban alakult ki az a helyzet, hogy a jobb ellátottságú magyarországi boltok felé Romániából bevásárló turizmus irányult. A piacgazdaság kialakulását követően is sokáig jellemző tendencia azonban az utóbbi években változott. Mára a helyzet megfordult, és sokkal jellemzőbb, hogy Magyarországról járnak át az olcsóbb és jobb ellátottságú nagyvárad i üzletkebe a határ mentén élő vásárlók. A helyzetet jellemzi, hogy helyiek tapasztalatai alapján a nagyvárad i árubőség és piaci kínálat nagyobb, mint a magyarországi legnagyobb térségi város, Debrecen ellátottsága (LOVAS KISS, 2019). A piaci árak és az érvényes előírások különbözősége arra ösztönözi a határ mellett élöket, hogy mindkét oldalon aknázzák ki a mindennapi élet nyújtotta lehetőségeket. Természetesen ez a jelenség nem csak az általam vizsgált bihari térségre igaz, a tagországok közötti különbségek és aránytalanságok kihasználása jellemzi a határközi migrációs folyamatokat szerzte az unió területén (TERLOUW, 2008). Ugyanakkor a lakóhely kínálta lehetőségek kedvező kihasználása is tekinthető egyéni reziliens lépésnek.

3. Összegzés

Ebben az írásban az ártándi határátkelőhöz kapcsolódó forgalmi folyosó településeinek reziliens folyamatait két területre fókuszálva vizsgáltam, egyrészt a trianoni határmegvonás következtében kialakult helyzet reziliens megoldásait igyekeztem feltárni, másrészt az európai integráció kapcsán kialakult transzmigrációt – mint új helyzethez való alkalmazkodást – vettem górcső alá.

A térségi szintű társadalmi rezilienciára irányuló vizsgálódásom középpontjában elsősorban az egyén és a csoport áll, nem pedig a rendszer. A rezilienciát – Pirisi Gábor

nyomán – olyan társadalmi konstrukcióként értelmezem, amelyet egy térbeli alapon szerveződő, intézményesült és informális kapcsolatok által összekötött népeség egyéni szinteken hoz létre (PIRISI, 2019).

Magyar oldalról nézve, a trianoni határmegvonás után a bihari térség vonzásközpontjának elvesztése lényegében egy területi veszteség, amely azóta sem oldódott meg földrajzi és politikai értelemben, ugyanakkor az EU-s csatlakozást követően az átjárás könnyebbé válása miatt a Magyarországra költöző nagyváradi lakosok társadalmi és kulturális értelemben oldották az államhatár két oldalára került bihari térségek különállását. A makroszintű változások következtében kialakult új mozgástérben az egyének és a lokális közösségek reziliens magatartása segít gyakorlati megoldásokat találni. A változások gyakran nagyon gyors alkalmazkodást várnak el, a bihari lokális térben élők számára a trianoni határmegvonás éppen olyan váratlan esemény volt, mint később a szocializmus összeomlása vagy az EU-s csatlakozás. Az új helyzethez nem minden csoport és egyén képes alkalmazkodni, de a reziliensebbek helyzeti előnyhöz juthatnak. A kedvező helyzetükben pedig lehetőségük van arra, hogy – akár tudattalanul is – cselekvéseikkel elősegítsék a térségi szintű reziliens folyamatokat. A példában szereplő bihari térségben a Nagyváradról érkező betelepülők ismerték fel először Románia és Magyarország európai integrációjában rejlő lokális szintű lehetőségeket, és kihasználták, hogy a határ szomszédos magyar oldalán, a számos hátránnyal és hiánnyal küzdő településeken a reziliens magatartás az elvándorlásban nyilvánult meg. A Nagyvárad felől a határon átnyúló lakóhelyi mobilitás, amely eredetileg individuális jellegű egyéni reziliens törekvés volt, kedvezően hat a kettészakított bihari térség kapcsolatrendszerére. Ezeknek a lépéseknek nem célja a trianoni határmegvonás előtti viszonyok helyreállítása, pusztán kihasználják a nagyváros természetes térségi központ jellegét, amire a zárt határ idején nem volt mód.

A magyar és a román oldal között ingázók az életvezetési modelljüket megváltoztatva adaptálódtak az új viszonyokhoz, de a magyar ajkúak helyzetét olyan makroszintű döntések is segítették, mint a 2011-ben bevezetett egyszerűsített honosítás, amely lehetővé tette, hogy magyar állampolgárságot szerezhessenek és így mindkét ország teljes jogú polgárai legyenek. A makro- és mikroszintű reziliens folyamatok egyidejű jelenléte felveti annak a lehetőségét, hogy az összetett társadalmi rendszerek esetében egyszerre több síkon különböző alkalmazkodó, kiegyenlítő, védő, stratégiák működhetnek, amelyek térben és időben is eltérő ívet futnak be. A rendszer alkotóelemeinek változási sebessége több nagyságrenddel is eltérhet egymástól, és az alkotóelemek egymással is bonyolult kölcsönhatásban állnak, ezért társadalmi értelemben nem rezilienciáról, hanem rezilienciákról érdemes beszélnünk egy térség vizsgálatá során.

Irodalom

ADGER, Neil W.

2000 Social and ecological resilience: are they related? *Progress in Human Geography*, 24, 3, 347–364. <https://doi.org/10.1191/030913200701540465>

BARANYI Béla

1999 A „periféria perifériáján” – a határmentiség kérdőjelei egy vizsgálat tükrében az Északkelet-Alföldön. *Tér és Társadalom* 13, 4, 17–44.
<https://doi.org/10.17649/TET.13.4.542>

BONANNO, George A.

2004 Loss, Trauma, and Human Resilience: Have We Underestimated the Human Capacity to Thrive After Extremely Aversive Events? *American Psychologist*, 59, 1, 20–28. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.59.1.20>

CHANDLER, David

2013 Editorial. *Resilience: International Policies, Practices and Discourses* 1, 1, 1–2. <https://doi.org/10.1080/21693293.2013.765739>

FEJÉRDY Tamás – Z. KARVALICS László

2015 Kis- és közepes városok kulturális reziliencia-súlypontjai. *Replika*, 94, 5, 113–127.

GIELS, Ruben

2009 Borders Make the Difference: Migrant Transnationalism as a Border Experience. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*. 100, 5, 598–609. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9663.2009.00572.x>

HOLLING, Crawford Stanley

1973 Resilience and stability of ecological systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 4, 1–23. <https://doi.org/10.1146/annurev.es.04.110173.000245>

JAGODIČ, Devan

2010 Határon átívelő lakóhelyi mobilitás az Európai Unió belső határai mentén. In: HARDI Tamás – LADOS Mihály – TÓTH Károly (szerk.): *Magyar–szlovák agglomeráció Pozsony környékén*. 27–42. Győr–Somorja, MTA Regionális Kutatások Központja, Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet, Fórum Kisebbségkutató Intézet.

JOSEPH, Jonathan

2015 A reziliencia mint beágyazott neoliberalizmus. A kormányzatiság egy megközelítése. *Replika*, 94, 5, 45–61.

LANG, Thilo

2012 How do cities and regions adapt to socio-economic crisis? Towards an institution alistapproach to urban and regional resilience. *Raumforschung und Raumordnung*, 4, 285–291. <https://doi.org/10.1007/s13147-012-0170-2>

LENDVAY Márton

2016 Resilience in post-socialist context: The case of a watermelon producing community in Hungary. *Hungarian Geographical Bulletin*, 65, 3, 225–269. <https://doi.org/10.15201/hungeobull.65.3.4>

LOVAS KISS Antal

- 2011 *The impacts of the European Union accession to the situation and the economic, social structure of several settlements of the Region of Bihar.* (Ethnographica et Folkoristica Carpathica 16.) Debrecen, Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék.
- 2018 A határon átívelő lakóhelyi mobilitás az ártándi határátkelőhöz kapcsolódó forgalmi folyosó mentén, Románia európai uniós csatlakozását követően. *Erdélyi Társadalom*, 16, 1, 151–168. <https://doi.org/10.17177/77171.211>
- 2019 Kapuból híd. Megváltozott határmenti pozíciók a román-magyar határon. *Néprajzi Látóhatár*, 28, 1–2, 143–156. https://neprajz.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/neprajzi_latohatar_2019_1_2.pdf

MACKINNON, Denny – DERICKSON, Kate Driscoll

- 2012 From resilience to resourcefulness: A critique of resilience policy and activism. *Progress in Human Geography*, 37, 2, 253–270. <https://doi.org/10.1177/0309132512454775>

MARTIN, Ron – SUNLEY, Peter

- 2015 On the notion of regional economic resilience: Conceptualisation and explanation. *Journal of Economic Geography*, 15, 1, 1–42. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbu015>

NEOCLEOUS, Mark

- 2013 A Reply. *Radical Philosophy*, 179, May/June, 59. <http://www.radicalphilosophy.com/extras/pre-emptive-strike>.

NIEDERMÜLLER Péter

- 2005 Transznacionalizmus: elméletek, mítoszok, valóságok. In: KOVÁCS Nóra – OSVÁT Anna – SZARKA László (szerk.): *Etnikai identitás, politikai lojalitás. Nemzeti és állampolgári kötődések.* 52–66. Budapest, Balassi Kiadó.

PATAKFALVI-CZIRJÁK Ágnes – PAPP Z. Attila – NEUMANN Eszter

- 2018 Az iskola nem sziget. Oktatási és társadalmi reziliencia multietnikus környezetben. *Educatio*, 27, 3, 474–480. <https://doi.org/10.1556/2063.27.2018.3.9> http://real.mtak.hu/102472/1/Educatio_2018-3-09-Patakfalvi-Czirjak_et_al.pdf

PIRISI Gábor

- 2019 A reziliencia lehetséges értelmezése a településföldrajzi kutatásokban. *Tér és Társadalom*, 33, 2, 62–81. <https://doi.org/10.17649/TET.33.2.3080> <http://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/3080/5205>

SCHILLER, Nina Glick (ed.)

- 1992 Towards a Transnational Perspective on Migration: Race, Class, Ethnicity, and Nationalism Reconsidered. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 634, 1 1–25.

SIMMIE, James

- 2014 Regional Economic Resilience: A Schumpeterian Perspective. *Raumforschung und Raumordnung*, 72, 2, 103–116. <https://doi.org/10.1007/s13147-014-0274-y>

STRANGE, Susan

- 1996 *The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy*. Cambridge, Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511559143>

STRÜVER, Anke

- 2005 Spheres of Transnationalism within the European Union: On Open Doors, Thresholds and Drawbridges along the Dutch-German Border'. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31, 2, 323–344.
<https://doi.org/10.1080/1369183042000339954>

SWANSTROM, Todd

- 2008 *Regional Resilience: A Critical Examination of the Ecological Framework*. (IURD Working Paper Series, Institute of Urban and Regional Development) Berkeley, University of California.

SZÉKELY Iván

- 2015 Reziliencia: a rendszerelmélettől a társadalomtudományokig. *Replika*, 94, 5, 7–23.

SZŰCS István

- 2003 Néhány romániai határmenti megye társadalmi-gazdasági átalakulásának legfontosabb kérdései. In: SÜLI-ZAKAR István (szerk.): *Társadalomföldrajz-területfejlesztés II*. 555–570. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

TERLOUW, Kees

- 2008 The Discrepancy in PAMINA between the European Image of a Cross-Border Region and Cross-Border Behaviour. *Geo Journal*, 73, 6, 103–116.
<https://doi.org/10.1007/s10708-008-9191-3>

TÓTH Balázs István

- 2012 Regionális rugalmasság – rugalmas régiók. *Tér és Társadalom*, 26, 2, 3–21.
<http://doi.org/c4h7>

WERNER, Emmy E.

- 1989 High-risk children in young adulthood: a longitudinal study from birth to 32 years. *American Journal of Orthopsychiatry*, 59, 1, 72–81.
<http://doi.org/dpd72g>

ANTAL LOVAS KISS

CROSS-BORDER REGIONAL SOCIAL RESILIENCE

Today, resilience can also be seen as a property of complex (spatial) systems. But how far can the scope of the investigation be extended? Can we talk in general terms about the social resilience of a region when the effectiveness of adaptation and the parameters of its functioning are clearly fluctuating in space and time, and different social, economic, and political conditions in different settlements can give rise to different adaptation strategies? Can the social resilience of individual groups also mean the successful adaptation of an entire settlement? It seems that in order to understand changes at the regional level, it is

not enough to start from the social processes of the present: we need to explore a holistic picture on a historical scale, and thus it is not easy to delimit the process of resilience over time. In my study, I seek answers to these questions and peculiarities in looking at the issue of social resilience at the regional level in the historical region of Bihar (Bihor) centered around Oradea, focusing on the settlements near the border crossing of Ártánd. I start from the assumption that the crisis of the Trianon border demarcation was solved by the reassessment of the role of the border after accession to the European Union, but we can also talk about the success or failure of specific, constantly changing, alternating or simultaneous adaptation strategies in the case of individual settlements.

Keywords: social resilience; individual resilience; social balance; Romanian-Hungarian state border, transnational space, cross-border relations